

İŞVERENLERİN GÖZÜNDEN ROMANLARIN İSTİHDAM EDİLMESİNDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER*

PROBLEMS ENCOUNTERED IN EMPLOYING ROMA FROM THE PERSPECTIVE OF EMPLOYERS

Erdem DİRİMEŞE**
Betül GÖK***

Öz

Sosyal dışlanma, bir bireyin veya grubun bazı nedenlerden dolayı toplumun dışına itilmesi anlamına gelmektedir. Dışlanma toplumsal yaşamda her alanda karşımıza çıkan en büyük sorunlardan biridir. Bireyler birçok nedenden dolayı ötekini dışlama durumundadırlar. Etnik kökenden dolayı dışlama ise tüm toplumlarda yaygın bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman vatandaşlar da etnik kökenden dolayı dışlanmaya maruz kalan gruplardan biridir. Roman vatandaşlar eğitim, siyaset, sağlık gibi alanların yanında istihdam alanında da dışlanmaya maruz kalmaktadırlar ve çalışma/iş hayatına katılımlarında sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Araştırmanın konusu Roman olmayan işverenlerin işe alım ve çalışma hayatında Romanlarla ilgili düşünceleri, dışlama ve ötekileştirmeye bakış açılarını analiz etmektir. Araştırmanın kapsamını Zonguldak şehir merkezinde işletme sahibi olan, Roman olmayan işverenlerin dışlama, ayrımcılık ve ötekileştirmeye yönelik düşünceleri ve Romanlar hakkındaki damgalama durumu hakkındaki bilgi düzeyleri oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı ise Roman olmayan işverenlerin gözünden, Romanların istihdam edilmesinde karşılaşılan problemleri ve işverenlerin Roman vatandaşları işe alma konusundaki tutumlarını ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, veriler içerik analizi ve betimsel analiz yöntemleri kullanılarak yorumlanmış ve analiz edilmiştir. Roman vatandaşların istihdamda dışlanma

* Bu makalenin saha çalışması, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun 01/06/2022 tarih ve 209 nolu toplantısında alınan 175398 sıra sayılı Etik Kurul İzni ile onaylanmıştır.

** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, erdemdirimese@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1873-6425

*** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Disiplinlerarası Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, gokbetulgok@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9884-9808

ve ayrımcılığa uğramalarının nedenlerinin büyük çoğunluğunun onların bazı olumsuz özelliklerinden ve işverenlerin Roman vatandaşlara karşı olan önyargılarından kaynaklandığı, etnik kökenin istihdamda dışlanma ve ayrımcılığın en belirgin özellik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Roman Toplumlari, Ekonomik Dışlanma, Ötekileştirme, İstihdamda Ayrımcılık

Abstract

Social exclusion means that an individual or group is pushed out of society because of some reason. Exclusion is one of the biggest problems we face in every field of social life. Individuals are in a situation of exclusion the other for many reasons. Exclusion in terms of ethnic origin is a common cause in all societies. Roma citizens are one of the groups that are subject to exclusion because of their ethnic origin. Roma citizens are exposed to exclusion in the field of employment as well as in fields such as education, politics and health, and they encounter problems in their participation in work/business life. The subject of the research is to analyze the opinions of non-Roma employers about Roma in their employment and working life, and their perspectives on exclusion and marginalization. The scope of the research consists of the opinions of non-Roma employers who own a business in the city center of Zonguldak about exclusion, discrimination and marginalization, and their knowledge levels about the stigmatization of Roma. The aim of the research is to reveal the problems encountered in the employment of Roma from the perspective of non-Roma employers and the employers' attitudes towards hiring Roma citizens. Semi-structured interview technique which is one of the qualitative research methods is used in the research, and the data are interpreted and analyzed using content analysis and descriptive analysis methods. It is concluded that exclusion and discrimination of Romani citizens in employment stem from some of their negative characteristics and employers' prejudices against Romani citizens, and ethnic origin is not the most prominent feature of exclusion and discrimination in employment.

Keywords: Roma Communities, Economic Exclusion, Marginalization, Discrimination in Employment

1. GİRİŞ

Her ne kadar dünyada ekonomi ve sosyal politikalarda gelişmişlik ve artan zenginlikten bahsedilse de dünyada eşitsizlik, ayrımcılık, adaletsizlik konuları güncelliğini korumaktadır. Neo-liberal politikalar, klâsik sosyal politika bakış açısını değişime zorlamaktadır. Birçok sosyal problemi oluşturan ve etkileyen yoksulluk, eşitsizlik ve etnik ayrımcılık vb. problemler, sosyal dışlanma kavramına dikkat çekmekte ve onu ekonomi, siyaset ve sosyal politikanın önemli bir konusu haline getirmektedir. Çok boyutlu bir konu olan sosyal dışlanma, sosyal patlama ve karmaşa riski taşıması nedeniyle ülkelerin sosyal politikaları açısından ele alınması gereken çok ciddi bir husustur.

Sosyal dışlanma bir grubun ya da toplumun diğeri olarak adlandırılarak öteki olarak görülmesi, damgalanması ve sosyal, kültürel, ekonomik haklara erişiminin engellenmesi, geniş toplumun sosyal hayatı ve imkânlarından mahrum bırakılmaya çalışılması olarak tanımlanabilir. Herhangi bir alanda başlayan dışlanma hak ve imkânlara erişimi kısıtlama noktasında yayılarak ilerleyebilir. Geniş toplumun mevcut değer, kültür ya da özelliklerine uymama/uyamama gibi nedenlerle başlayan dışlanma, hayatın sosyal, kültürel, ekonomik vd. alanlarında hızla yayılabilir ve olağan bir durum olarak görmezden gelinmeye çalışılabilir. Ancak sosyal problemlerin büyümemesi için geliştirilen ya da öne

sürülen politikaların mevcut durumun analizini dikkate alması, doğru politikaların geliştirilmesi açısından önem arz eder.

Bazı nedenlerden dolayı bireyin veya grubun toplumsal hayattan ve ekonomik hayattan çıkarılması (Hekimler, 2012, s.4) olarak tanımlanan sosyal dışlanma, eğitim, siyaset, ekonomi, sağlık gibi birçok alanda kendini gösteren, çok boyutlu bir kavramdır. Genellikle kültürel, mekânsal ve ekonomik boyutlarıyla ele alınan sosyal dışlanmaya, kimlik, etnik köken, dil, din ve yaşam tarzı gibi birçok faktörün neden olduğu bilinmektedir. Dışlanmanın herhangi bir boyutu tek başına büyük bir problem iken onun birkaç boyutunun yan yana gelmesi daha karmaşık sonuçlar doğurmakta ve daha büyük problemler oluşturabilmektedir. Örneğin etnik, ekonomik ve kültürel boyutları bir arada olan sosyal dışlanma konusunda politikalar geliştirmek daha da güçleşmektedir. Elbette her boyut aynı zamanda diğeri ile ilişkilidir.

İlk başlarda toplumsal hayatta ağırlıklı olarak kullanılan sosyal dışlanma kavramı, sanayileşme ve modernleşmeyle birlikte (oluşan yeni sınıfların da etkisiyle) ekonomik alanda daha sık kullanılan bir kavram haline dönüşmüştür (Hekimler, 2012, s.4-5). Son yıllarda birçok ülkede gündem haline gelmiş bu kavram günümüzde ise çoğunlukla yoksulluk ve dezavantajlılık gibi kavramlarla birlikte anılmaya başlamıştır (Şahin, 2009, s.13). Yoksulluk ise, bireyin ekonomik alandan dışlanmasının hem nedenlerinden hem de sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Aktaş, 2014, s.4). Çalışma/iş hayatından dışlanan birey içinde bulunduğu yoksulluk durumundan dolayı yeme-içme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Bu da onun eğitim, sağlık, gündelik yaşam gibi toplumun diğer alanlarından da dışlanmasına neden olmaktadır.

Bununla birlikte Littlewood, Glorieux, Jönsson ve Herkommer'a göre sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunda bazı nitelikler yer almaktadır. Bunlar arasında "iş piyasasındaki değişim, işgücünün niteliğine göre arz ve talep değişikliği, refah devletinde değişiklik, işte, evde ve mahalledeki sosyal ilişkilerde değişiklik, işsizlik ve güvencesiz işler, vasıflı eleman ihtiyacının artması, teknolojik yenilikler, göç" sayılabilir (Littlewood, Glorieux, Herkommer, Jönsson, 1999; akt. Şahin, 2009).

Dünyada sosyal dışlanma riski bulunan veya sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar arasında "işsizler, yaşlılar, yoksulluk içinde büyüyenler, evsizler, engelliler, göçmenler, etnik gruplar" yer almaktadır (Kalaycı, 2018, s. 622-623). Tüm dünyada etnik ayrımcılık konusunda en göze çarpan gruplardan birisi kültürleri ve yaşam tarzlarıyla dikkat çeken Romanlardır. Romanlar, dünya üzerinde büyük bir nüfusa sahip olmalarına ve birçok ülkede yaşamalarına rağmen kültürlerinin önemli bir göstergesi olan serbest yaşam anlayışı ve göçebelik nedeniyle sosyal, ekonomik, etnik ve kültürel dışlanmaya daha fazla maruz kalmaktadırlar. Yoksulluk, işsizlik, damgalanma, ötekileştirme ve ayrımcılık Romanların en çok yaşadıkları problemler arasında yer almaktadır (OSCE, 2014).

Romanlar, tarihsel ve kültürel sebepler başta olmak üzere birçok farklı nedenden dolayı buldukları ülkelerde diğerlerine göre daha zor ekonomik koşullarda yaşamaktadırlar (Council of Europe, 1999, s.2). Tarihin her sahnesinde Romanlara önyargı ile yaklaşıldığı ve Romanların dışlanma, yoksulluk, işsizlik, barınma gibi birtakım sorunlarla karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir

(Çetin, 2017, s.87). Romanların yaşadıkları dışlanma problemi gerek Batılı kaynaklarda gerekse ülkemizde yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur (Aşkın, 2011, s.73). Batılı kaynaklarda Romanların dışlanma nedenleri arasında, göçebe yaşam tarzları, değişen zaman ve mekân algısı, bağımsız yaşam biçimleri, kendi başlarına çalışma şekilleri ve kültürel ve etnik kimlikleri yer aldığı ifade edilmektedir (European Union Agency for Fundamental Rights, 2016). Avrupada Romanların istihdam ve ekonomi sorunlarına yönelik hazırlanan raporda Romanların sosyal dışlanma ve ayrımcılığa uğramasında, “iş arayan Romanlara yönelik genel ayrımcılık, Romanların ana akım toplum kurumlarıyla özdeşleşemedikleri duygusu, işgücü piyasasını yöneten kurallara aşına olmamaları, sanayileşme ve kentleşmesinin ardından Roman geleneksel mesleklerinin ortadan kalkması, eğitim ve mesleki eğitim açısından büyük eksiklikler, giderek daha rekabetçi hale gelen işgücü piyasasında vasıf eksikliği” gibi faktörlerin etkili olduğu ifade edilmiştir (Council of Europe, 1999, ss.7-11). Ülkemizde yapılan çalışmalarda da sosyal dışlanmanın nedenleri Batılı kaynaklarla benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte etnik köken, yoksulluk, engellilik, dezavantajlılık gibi faktörlerin de sosyal ve ekonomik dışlanmaya neden olduğu bilinmektedir (Durusoy Öztepe & Ünlütürk Ulutaş, 2013).

Serbest yaşam biçimini benimseyen Romanların işgücü piyasasındaki kurallara uymaması, onların istihdamdan dışlanmalarına neden olan önemli faktörlerden biridir. Yine yeterli eğitime sahip olmamaları, yaşam şekillerinden dolayı düzenli iş bulamamaları, bedensel özürleri ve sabıka kayıtları Romanların istihdamdan dışlanmasında yer alan diğer faktörlerdendir. Bunun yanında işverenlerin çalışanlarında aradıkları eğitimli olma, yetenekli olma, deneyimli ve yetkin olma, sosyal ve dijital becerilerinin olması, bazı belgelerinin olması vb. özelliklerin Romanlarda olmaması da onların istihdamdan dışlanmasına neden olmaktadır (Saban Artan, 2015, ss.27-35).

Romanların istihdamdan dışlanmasının yaşamları üzerindeki etkisi konusunda AB tarafından hazırlanan raporda şöyle belirtilmiştir: Roman toplulukları arasındaki işsizlik oranı genellikle ana akım toplumundakinden çok daha yüksek olduğundan Romanların büyük bir bölümü yoksulluk sınırının altında yaşamak zorunda kalmıştır. İşsizlikten büyük bir şekilde etkilenen Romanlar, sosyal refah devletine bağımlı bir duruma gelmişler, iyileştirme politikalarına ve sosyal yardımlara ihtiyaç duymuşlardır. Romanların devlete yük olduğu düşüncesini ortaya çıkarmış ve bu düşüncenin savunucularının Romanlara karşı olan önyargı ve ayrımcılık gibi tutumlarının güçlenmesine neden olmuştur. İşsizlik ve yoksulluk durumu Romanların marjinalleşmesine yol açmış, aşırı yoksulluk barınma, eğitim ve sağlık sorunlarını şiddetlendirmiş ve yoksulluk ve marjinalleşme ile bağlantılı yaşanan sorunlar daha da kötüleşmiştir (Council of Europe, 1999, ss.2-3). Türkiye’de Romanlar, genel olarak istihdam olanaklarının dışına itilmekte ve daha çok enformel iş kollarında çalışmak durumunda kalmaktadırlar. Bu durum ise onların barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerden yararlanma konularında da sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır (Suliman & Açıkgöz, 2022). Çalışma yaşamında eşitsiz muamele ile karşılaşan Romanların Türkiye’de büyük çoğunlukla geçici, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalıştıkları, toplumda statü arz eden meslek dallarında yer edinmeyi başardıklarında ise, kökenlerini saklamak durumunda kaldıkları, güvencesiz işlere “Çingene mesleği” adı verildiği, mekânsal dışlanmaya bağlı olarak ikamet ettikleri yer nedeniyle iş başvurularının kabul

edilmediği ve işe alındıklarında ise düşük ücretlerle çalıştırıldıkları ifade edilmektedir (Candaş vd., 2010, ss.84-85).

Yapılan çalışmalarda istihdamda dışlanma Romanların yaşadıkları en büyük problemlerden biri olarak görülmektedir. İncelenen çalışmalarda istihdamda yaşanan sorunların çoğunlukla Romanlardan kaynaklandığı görülse de işverenin yani ötekinin bakışı da oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalarda, Romanların istihdamda dışlanmaları konusunda işverenlerin tutum ve düşüncelerinin eksik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışma, Romanların günlük yaşamda maruz kaldıkları dışlanma, ötekileştirme ve ayrımcılığın bir göstergesi olarak Roman olmayan işverenlerin, Romanları işe alıp almama konusunda nasıl bir tutuma sahip oldukları, ne gibi hususlara dikkat ettikleri, onları işe almada ve işe alındıktan sonraki zaman zarfında yaşadıkları problemleri ortaya koymak açısından önemlidir. Çalışmada, işverenlerin, etnik ayrımcılık ve ekonomik dışlanmaya karşı genel tutumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında Romanların işe alımı konusunda yaşanan problemler, işe alınmama nedenleri ve çalışma hayatından dışlanmaları Roman olmayan işverenler ile görüşülüp tespit edilmiştir. Bu konu kapsamında Zonguldak şehir merkezinde bulunan işverenler ile görüşmeler yapılmıştır.

Çalışmanın amacı Roman olmayan işverenlerin gözünden Romanların istihdam edilmesinde karşılaşılan problemleri ortaya koymaktır. Dışlanmayı azaltmaya yönelik çözüm önerileri geliştirmek ve bu çözüm önerileri ışığında Roman vatandaşların çalışma/iş hayatına katılımları konusunda toplumda var olan önyargının azaltılmasına ve Roman vatandaşların topluma entegrasyonunu kolaylaştırma girişimlerine ve geliştirilecek politikalara katkıda bulunmak bu çalışmanın diğer amaçları arasındadır. Çalışmanın, Roman vatandaşların yaşamın her alanında olduğu gibi çalışma/iş hayatında da yaşadıkları dışlanma problemini ve nedenlerini ortaya koyması, dışlanma problemine Roman olmayanlar gözünden bakılması açısından özgün bir çalışma olması ve Romanlara yönelik geliştirilecek olan sosyal politikalara katkıda bulunma çabası yönünden önem arz etmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Dışlanma

Sosyal bilimlerde çokça konuşulan sosyal dışlanma kavramı, tartışmaya açık bir kavram olması, çok boyutlu olması ve muğlaklığı nedeniyle farklı şekillerde tanımlanmaktadır (Doğan, 2014, s.130). 1960'larda Fransa'da ortaya çıkan bu kavram, dönemin politikacıları, akademisyenleri, gazetecileri ve bürokratları tarafından üstü kapalı bir şekilde yoksullardan bahsetmek ve onları tanımlamak için kullanılmıştır (Sapançalı, 2005, s.13). Sosyal dışlanma kavramını ilk kez Fransa'da kullanan Lenoir, Fransa'da yaşayan kişilerin onda birinin dışlandığını belirtmiş ve dışlanan kişilerin ise zihinsel ve fiziksel engelliler, bağımlılık durumu olanlar, yaşlı vatandaşlar, suç işleyenler, birçok problemi olan aileler, istismara maruz kalmış çocuklar gibi kişilerden oluştuğunu belirtmiştir (Yıldırım, 2014, s.92). Toplumdan dışlanan bu büyük kitleye 1980'lerde yoksulların ve işsizlerin de eklenmesiyle birlikte dışlanma kavramı yoksulluk ve eşitsizlikle de açıklanan bir kavrama dönüşmüştür (Çakır, 2002, s.84).

Walker ve Walker (1997, s.8)'a göre “sosyal dışlanma, kişilerin, toplumla bütünleşmesine neden olan toplumsal, siyasi, iktisadi ve içtimai haklara ulaşmalarının engellenmesidir”. Etnik kimlik, kişilerin toplumla bütünleşmesini olumsuz bir şekilde etkilediğinin düşünülmesi nedeniyle dışlanmanın en önemli unsurlarından biri olarak görülmektedir. Byrne, sosyal dışlanmayı kişinin ekonomik, sosyal veya kültürel imkânlardan faydalanamamasıyla birlikte toplum ile ilişkisinin zayıflaması olarak ifade eder. Madanipour'a göre sosyal dışlanma, çok boyutlu bir süreçtir. Bireyin ekonomik, siyasi, kültürel ve mekânsal olarak dışlanması, bireyi toplumun dışına itmektir (Byrne, 1999; akt. Akkan vd., 2011). Yüksekler'e göre (2016, s.234) ise sosyal dışlanma, birbirine bağlı süreçlerin ortaya çıkarttığı sonuçlar anlamına gelmektedir. Yapılmış olan tanımlar göz önünde bulundurulduğunda sosyal dışlanmayı kısaca, bir bireyin ve/veya grubun doğuştan ya da sonradan edindiği (etnik köken, dini görüş vb.) özellikler nedeniyle başta ekonomi, sosyal ve kültürel alanlar olmak üzere toplumun belirli alanlarından erişiminin zayıflaması veya engellenmesi olarak tanımlayabiliriz.

Çok boyutlu bir kavram olan dışlanmayı kültürel, mekânsal ve ekonomik olarak ayrı ayrı alanlarda da incelemek mümkündür. Kültürel dışlanma, daha çok bireylerin kimliksel özelliklerinden kaynaklı bir dışlanma olup etnik, kimlik ve inançsal farklılıklardan dolayı toplumla bütünleşmede yaşanan problemleri kapsamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde Afrika kökenli insanların uzun yıllar ikinci sınıf muamelesi görmesi, bazı ülkelerde azınlık grupların “yok” sayılması bu duruma örnek teşkil etmektedir (Hatipler, 2019, s.56). Mekânsal dışlanma ise bireylerin ikamet ettikleri yerden dolayı diğerleri tarafından dışlanması durumudur (Yılmaz, 2019, ss.38-39). Etnik ve farklı kültürel özelliklere sahip grupların çoğunlukla kent çeperlerinde ticaret ve sanayi alanlarına yakın çöküntü alanlarında ikamet etmeleri bu durumun göstergelerinden biridir.

Kültürel ve mekânsal dışlanmanın yanında bireyleri en çok etkileyen ve hayatlarını zorlaştıran bir diğer unsur ekonomik alandan dışlanmalarıdır. Adaman ve Keyder, ekonomik dışlanmayı kişinin emek piyasasının dışına itilmesi, kısa ya da uzun dönemli işsizlik durumunun oluşumu ve/veya kredi olanaklarına erişememe durumu olarak ifade etmektedir. (Adaman & Keyder, 2006). İnsanların, toplumsal hayatta ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli gelirden yoksun olmaları da ekonomik dışlanmayı ifade eden bir diğer tanımdır. Bu açıdan baktığımızda işsizlik ekonomik dışlanmanın en önemli unsurları arasında yer almaktadır (Akalın, 2006, ss.24-25).

Ekonomik alandan dışlanma, mal ve hizmet piyasasından dışlanma ve tüketim toplumundan dışlanma olarak ele alınmaktadır. Mal ve hizmetlerden dışlanma, dışlanmanın ekonomik sahadaki göstergelerinden biridir. Mal ve hizmete erişimin sağlanamaması bireyin asgari düzeyde eğitim, sağlık, beslenme gibi temel ihtiyaçlarının karşılanamaması durumudur. Bu durum da ekonomik dışlanmanın göstergelerinden biri olan yoksulluğa yol açmaktadır. Tüketim toplumundan dışlanma ise mal ve hizmete erişememenin sonuçlarından biridir. Tüketim toplumunun temelleri sanayileşmeye dayanmaktadır. Sanayileşmeyle birlikte artan üretim beraberinde tüketim kültürünü de getirmiştir. Kapitalizmin de etkisiyle insanlar sadece tüketmeye odaklanmış hale gelmiştir. Artık ihtiyaç olup olmaması göz ardı edilmekte ve sadece tüketilmektedir. Tüketim olanağı olmayanlar da toplumdan dışlanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Can Gökyay, 2014, ss.15-17).

Ekonomik dışlanmanın varlığının anlaşılması için işgücü piyasasındaki duruma da bakmak gerekmektedir. Bireyin istihdama katılıp katılmaması, katılıyorsa da ne şekilde katıldığı işgücü piyasasında dışlanmayı belirleyen faktörler arasında yer almaktadır (Sürüel, 2008, ss.52-54). Dışlanma ve işgücü piyasası arasındaki ilişkiyi iki noktada ele almak mümkündür: Dışlanmaya maruz kalan grup ve işgücü piyasası içinde dışlanan grup. Birinci grupta daha çok işsizler yer almaktadır. Bunlar genellikle uzun vadeli işsizlerden oluşmuş ve işgücü piyasasına giriş yapamamışlardır. İkinci grup ise güvencesiz ve ağır işlerde çalışanlar, çalışan yoksullar, sağlam olmayanlar vb.den oluşmaktadır. Dezavantajlı ve etnik ayrımcılığa uğramış insanlar da genellikle bu grupta yer almaktadır. Bu gruptaki bireyler, hayatlarını idame ettirebilmek için çalışmak zorunda olanlardan oluşmaktadır (Bölükbaşı, 2008, s.59).

İşgücü piyasasının ve çalışma hayatının en önemli aktörleri işçiler ve işverenlerdir. Ekonomik dışlanma noktasında iş piyasasının durumu başrolde gibi görünse de işverenlerin tutumları da görmezden gelinemeyecek derecede önemlidir. Yukarıda bahsi geçen iki gruba işverenler gözünden bakıldığında işe alınacak kişinin dezavantajlı ve etnik gruptan olması, eğitim durumunun yetersiz olması, olumsuz kişilik özelliklerine sahip olma, yetersiz kişisel bakım vb. özelliklerin işverenler açısından işe alım sürecinde problem teşkil ettiği söylenebilir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında çalışma/iş hayatında da insanların dışlanma problemi ile karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Bu problem, çalışma/iş hayatına giriş aşamasında başlayıp devamında da kendini gösterebilmektedir. Bireylerin içinde buldukları sosyal grup, eğitimsizlik ve etnik kökenin de çalışma hayatında dışlanmaya neden olduğu araştırmaların bulguları arasında yer almaktadır (Akkan vd., 2011; Balkız, Göktepe, 2014; Egi, 2020).

Bireyler, çalışma/iş hayatına girdiklerinde belli zaman sonra işlerinde yükselmek, terfi almak için çabalarlar. Bu konuda da bir ayrımcılık ve dışlama söz konusu olabilmektedir. Kadının çalışma hayatında dışlanması konusunda ortaya konulan “Cam Tavan” teorisi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Genel olarak kadınlara yönelik olan bu teori, kadınların iş hayatında belli bir noktaya kadar yükselebileceğini ve o noktadan ileriye gitmemesi gerektiğini, aksi durumda ise bunun engellenmesi için görünmez bir yapı oluşturulduğunu ileri sürmektedir (Asoy, 2018, ss.89-90). Cam tavan teorisi, her ne kadar kadınlar üzerinden oluşturulan bir kuram olarak karşımıza çıksa da dezavantajlı grupların ve etnik grupların da benzer bir duruma maruz kaldıkları söylenebilir.

2.2. Dünyada Romanlar ve Sosyal Dışlanma

Dünyada dezavantajlı ve etnik gruplardan biri olan Romanlar, çeşitli ülkelerde yaşamlarını sürdüren etnik gruplardan birisidir. Romanlar, 5. ve 15. yüzyıllar arasında Hindistan'dan Avrupa ülkelerine kadar dünyada birçok bölgeye göç etmişlerdir (Sarıkaya, 2019, s.6). Avrupa'ya göçü iki koldan gerçekleştiren Romanların toplamda 50 ülkede yaşadıkları tahmin edilmektedir (Kolukırık, 2008, s.146). Bulgaristan, Slovakya, Romanya, Türkiye, İspanya, Kosova, Sırbistan, Macaristan, Arnavutluk, Yunanistan, Karadağ ve Çek Cumhuriyeti, Roman nüfusunun çoğunlukta olduğu ülkeler arasında yer almaktadır

(Ciaian & Kanacs, 2017). Geniş bir coğrafyaya yayılan Romanlar, ülkelere ve bölgelere göre çeşitli isimlerle anılmaktadır. Tsigoni, Zigeuner, Cingana, Tsigan, Gypsy, Kıpti, Sinti, Kalderas, Lovari, Romani-chals, Roma gibi isimler, farklı Avrupa ülkelerinde Romanlara verilen isimler arasında yer almaktadır (Sarıkaya, 2019, s.6; Koptekin, 2013; s.14, Özateşler, 2013, s.12). Türkiye’de ise genellikle Çingene ismiyle bilinen Romanlar ülkenin farklı bölgelerinde Rom, Dom, Poşa gibi isimlerle de bilinmektedir (Yıldız, 2007, ss.61-62). Fırat’a (2016, s.1) göre Çingene ismi sadece Türkiye’de değil Asya, Avrupa, Afrika, Amerika ve Kafkaslar’da da Romanların bilinen isimlerinden biridir.

Romanlar, uzun süren göçebelik durumundan dolayı yerleşik hayata geçmekte geç kalmış topluluklardan birisidir. Tarih boyunca bir egemenlik ve devlet kuramamış olan Romanlar, buldukları devletlerin egemenliği altına girmiştir. Devletlerin asimile etmeye yönelik politikalarına olumlu tepki veren Romanlar asimile olmuş halde yaşarken, diğerleri ise kendi kültürlerini ve yaşam tarzlarını koruyarak yaşamaya devam etmişlerdir (Barış & Taylan, 2015). Özkan’a (2000, s.61) göre Romanlar yılın belli zamanlarında yerleşik belli zamanlarında ise göçebe yaşayarak “yarı göçebe” bir hayat sürmektedir. Kültürlerinin etkisiyle yaşadıkları tüm ülkelerde “günü birlik yaşama” adı verilen tarzda hayatlarını sürdüren Romanlar (Fırat, 2016, s.36), dışarıdan birilerinin kendi gruplarına girmelerini istememeleri, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini, dillerini korumak istemeleri gibi sebeplerden ötürü grup içi evliliği tercih etmektedir (Özkan, 2010, s.34). Romanlar kendilerine özgü yaşam tarzları, dilleri ve kültürleri ile marjinal kabul edilmektedir. Marjinallikleri ise onları toplumun diğer kesiminden ayırmaktadır. Bu durum Romanların sosyal yaşamlarını büyük ölçüde etkilemektedir (Yıldırım, 2019, ss.20-21).

Romanlar tarihinin pek çok döneminde dışlanma problemiyle karşı karşıya gelmişlerdir. 20. yüzyılda Romanların Avrupa’ya göçleri olumsuz tepkiler almaya başlamış ve bu dönemde Batı Avrupa’da Romanlara karşı tutumlar sertleşmiştir. Romanlar Nazi döneminde ise “yok edilmesi gereken ırklar” kategorisinde yer alan gruplardan biri olarak görülmüş ve büyük bir kıyımla karşı karşıya kalmışlardır. Faşist bir yönetimle mücadele etmeye çalışan Romanlar, “suç işlemeye meyilli tehlikeli ırk” ve “yarı-Yahudi” gibi isimlerle nitelendirilerek, buldukları hükümet ve toplum tarafından dışlanmışlardır (Kolukırık, 2005, s.2).

Romanların dışlanmalarını konu alan birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalara bakıldığında çoğu ülkede gerek ekonomi ve istihdam gerekse diğer alanlarda dışlanma, ötekileştirme ve ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Fenton ve Bredley (2002) Romanların ve Yahudilerin Avrupa’da kültürel ve biyolojik olarak aşağı tabakada kabul edilmesi nedeniyle sınırlı mesleklere hapsedildiklerini ileri sürmektedir. Onlara göre Yahudilerin tefecilik işini yapmaları ve Romanların da at eğitimci işini yapmaları bu sebepten kaynaklanmaktadır (akt., Koptekin, 2013, s.18). ERRC’nin (European Roma Rights Centre) çalışma çağında olan 402 kişi ile yaptığı çalışmada da istihdam alanında bir ayrımcılığın olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışma sonucunda, Romanların kültürleri ve yaşam tarzları yüzünden iş disiplinine uymadıkları, çalışma motivasyonlarının olmadıkları, güvenilir olmaları, tembel olmaları vb. sebeplerden dolayı iş hayatından dışlanmaları ve ayrımcılığa uğramaları gibi bulgulara ulaşılmıştır (Hyde, 2006). Bununla birlikte Avrupa’da yaşayan Romanların

da tehlikeli, yasadışı, güvencesiz, yarı zamanlı ve sürekliliği olmayan işlerde çalıştıkları belirtilmektedir. Toplumun ve işverenlerin, etnik kökeni, ırkı dini inancı farklı insanları dışlaması, onların illegal işlere yönelmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Hayatlarını sürdürebilmek için illegal işler yapmaya yönelmiş bu bireylerin bu sefer de illegal işlerle uğraştıkları için, toplum ve işverenler tarafından tekrar dışlanmaya maruz kalacakları ve bu sürecin kısır bir döngü içinde sürmeye devam edeceği düşünülmektedir. (European Roma Rights Center, Edirne Roman Derneği ve Helsinki Yurttaşlar Derneği, 2008; akt. Kurnaz Baltacı & Bülbül, 2020).

2.3. Zonguldak'ta Romanlar ve Sosyal Dışlanma

Türk toplumuyla ilişkisinin çok eskilere dayandığı bilinen Romanlar Anadolu'ya 10. yüzyılın başlarında gelmişlerdir (Ünalı, 2012, s.616). Göçlerle ve nüfus mübadeleleriyle birlikte Türkiye'ye gelen Romanlar ülke içerisinde farklı bölgelerde yaşamakta ve buldukları bölgelerde "Rom, Dom, Poşa, Çingene, Abdal, Elekçi, Kıpti, Esmer Vatandaş" gibi isimlerle adlandırılmışlardır. Türkiye'de Roman nüfusunun yoğun olduğu bölgeler Ege, Trakya ve Karadeniz Bölgeleri olarak bilinmektedir. Bu bölgelerde ise yoğun olarak İzmir, Aydın, Edirne, Tekirdağ, İstanbul, Ankara, Kocaeli, Çanakkale, Samsun, Bartın illerinde yaşamaktadırlar (Kolukırık, 2008, ss.149-152). Romanların demircilik, elekçilik, müzisyenlik ve sepetçilik gibi işleri yaptıkları bilinmektedir. Romanların demircilik ve müzisyenlik işleri Osmanlı dönemine kadar dayanmaktadır. Bu işlerin yanında Romanların tenekecilik, kuyumculuk, nalbantlık, kılıç, ayakkabı, soba, çivi imalatçılığı, hırdavatçılık ve terzilik gibi işleri de yaptıkları ifade edilmektedir (Kolukırık 2006, s.2).

Türkiye'de Romanların yaşam tarzlarına bakıldığında bir kısmının yerleşik bir kısmının ise göçebe olarak yaşamaktadırlar. Sosyal yaşamları kültürlerinden dolayı farklı olan Romanların bazı noktalarda buldukları toplumlara ayak uydurdukları bilinmektedir. İnandıkları bir dinin olup olmadığı sorusu halen daha tartışılan Romanların, Türkiye'de İslam inancına sahip oldukları yapılan çalışmalarda belirtilmektedir (Ünalı, 2012, s.618). Bunun yanında Türkiye'de yaşayan Romanların "Romani" adı verilen kendilerine ait bir dil ile iletişim kurdukları, özgür yaşamayı sevdiikleri ve emir altında çalışmaktan hoşlanmadıkları için de esnek zamanlı işlerde çalıştıkları ifade edilmektedir (Kolukırık, 2008, s.112). Özgür yaşama kültürünün Romanları etkilediği alanlardan birinin de eğitim olduğu düşünülmektedir. Zira Romanların okur-yazarlık oranının düşük olduğu ve okuma-yazma düzeylerinin de temel düzeyde olduğu görülmektedir. Romanların eğitim seviyelerinin düşüklüğü, toplumda diğer alanlarda da problemlerle karşı karşıya kalmalarına yol açabilmektedir (Arayıcı, 2008, s.249). Kayıtsız iş kollarında çalışmaları veya dilencilik gibi nedenlerle okula devamsızlık konusunda da problemler yaşadıkları düşünülebilir. Romanların istihdamı konusunda eğitimin niteliğinin düşüklüğü de araştırılması gereken bir problem olarak önümüzde yer almaktadır.

Cumhuriyet'in ilk şehri olan Zonguldak, yoğun bir Roman nüfusuna sahip olan illerden biridir. Romanların Zonguldak'a gelişlerinin bu şehirde maden üretiminin başladığı yıllara uzandığı bilinmektedir. Romanların Zonguldak ve çevresine yerleşmelerinin Lozan anlaşmasıyla birlikte gerçekleşen nüfus mübadelesine dayandığı yapılan çalışmaların bulguları arasında yer almaktadır.

Zonguldak'ta Roman nüfusunun tam olarak belirlenememekle beraber 20.000'e yakın olduğu ifade edilmektedir (Dirimeşe, 2022, s.1-19). Zonguldak'ta yaşayan Romanları üç ayrı grupta incelemek mümkündür. Birinci grup, bölgeye (Safranbolu'ya) 350-400 yıl önce gelen, Türkmen obalarında demircilik ve eğlence işlerinde görev alan Romanlardır. Bunların yanında elekçilik ve sepetçilik yapan Romanların da olduğu bilinmektedir. Zonguldak ve ilçelerine yayılmış olan bu grupta Türkmen-Yörük adetlerinin izlerinin devam ettiği ve bu grup içinde yer alan Romanların Demirci, Demir, Kaçmak, Çiçek ve Vurmaz soyadlarında oldukları bilinmektedir. İkinci grup, Osmanlı-Rus savaşları nedeniyle 1850'li yıllarda aşiretlerle Gürcistan'dan Erzurum'a gelen ve Zonguldak'ta Mithatpaşa ve İkinci Makas mahallelerinde yaşayan Romanlardır. Kalabalıklaştıkça bu mahalleye sığmayan Romanlar Karaelmas, Dilaver ve Baştarla mahallelerine yerleşmişlerdir. Bu Romanların Barak (Barak Hakkı) ve Koçak-Koçaklı (Musa Koçaklı) aşiretlerinden oldukları bilinmektedir. Son grup ise 1923 mübadelesinde göçmen veya mübadil olarak gelen Romanlardır. Bu grupta yer alan Romanlar Rüzgarlımeşe (467 evlerin üst tarafı) mahallesinde ikamet etmektedirler. Ekonomik sıkıntılar yaşamaya başladıkça bu mahalledeki evlerini ve arazilerini satan Romanların daha sonra Ontemmuz mahallesinde yaşamaya başladıkları söylenmektedir (Tuncer, 2015).

Zonguldak'a maden nedeniyle gelen Romanlar, demircilik, kalaycılık, sepetçilik, müzisyenlik ve terzilik gibi işleri burada da sürdürmeye devam etmişlerdir. Fakat günümüzde tarımda makineleşme ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte demircilik, kalaycılık, sepetçilik meslekleri Romanlar için kazanç sağlamayan mesleklere dönüşmüştür. Zonguldak'ta Romanların günümüzde hurda-demir toplama, kâğıt toplama, sokaklarda müzisyenlik yapma, hal ve limanda yük taşıma ve belirli zamanlarda İstanbul ve Ankara'nın belli semtlerine giderek oralarda bir süre mendil, çiklet, kalem vb. şeyler satarak geçimlerini sağladıkları söylenmektedir (Tuncer, 2015). Şehrin merkezinde yaşayan Romanlardan bazılarının da ticaret ve hizmet sektöründe çalıştığı söylenmektedir (Romanların Çoğu Zonguldak'ta Yaşıyor, 2014).

Zonguldak'ta Romanların "esmer vatandaşa ev verilmez", gibi ifadelerle mekânsal/mahalli olarak ötekileştirilmeye, ayrımcılığa ve dışlanmaya da maruz kaldığı ifade edilmektedir. Kentte Romanların dilenmeye, pazar yerinde meyve sebze toplamaya veya kâğıt ve hurda toplamaya çıkması, yük taşıma gibi ağır işleri yapmaları da onların ekonomik hayattan dışlanmalarının göstergeleri arasında sayılmaktadır (Dirimeşe, 2022, ss.11-12). Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), Eren Enerji ve Zonguldak Valiliği'nin yaptığı "Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Zonguldak Roman Araştırması" adlı projede, Zonguldak'ta Romanların uzun süre kömür madenlerinde çalıştığı belirtilmiştir (BAKKA, 2015, s.46). Maden ocakları, Romanlara uzun yıllar iş imkânı sunmuştur. Türkiye Taşkömürü Kurumu'nun (TTK) özelleştirilmesinin ve maden ocaklarının kapatılmasının Romanların iş sahasının daralmasına, kentten göç etmelerine ve Romanların illegal işlere yönelmesine neden olduğu düşünülmektedir. Romanların illegal işlere yönelmelerinin, onların gerek sosyal hayattan gerekse ekonomik alandan dışlanmalarına sebep olduğu öne sürülebilir. Zonguldak'ta ekonominin kömür üretiminden diğer iş kollarına doğru kaymasının, bu iş kolları için mesleki ya da eğitim niteliklerinin daha iyi olması şartlarının aranmasının Romanların istihdamında sorunlar oluşturduğu görülmektedir. Bu durum ise yoksulluğa ve dışlanmaya neden olmaktadır.

Türkiye’de Romanların ekonomik dışlanması ile yapılmış çalışmalara baktığımızda işsizlik ve beraberinde gelen yoksulluk, Romanların yaşamını zorlaştıran en önemli faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Akkan vd. ’nin yaptığı “Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri” çalışması, Türkiye’de Romanların gerek mahalli/mekânsal olarak gerekse ekonomik olarak dışlanmaya maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Bu çalışmaya göre işsizlik Romanların yaşadıkları temel ve önemli sorunlardan biridir. Etnik kökenlerinden ve bazı olumsuz özelliklerinden dolayı düzenli işlerde çalışması tercih edilmeyen Romanlar genellikle niteliksiz ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar. Romanların “çalışan yoksullar” olarak ifade edilmeleri de onların ekonomik alanda ve istihdam alanında buldukları konumu ortaya koymaktadır (Akkan vd., 2011, s.49). Yapılan bir başka çalışmada ise Türkiye’de yaşayan Romanların istihdama erişimde büyük engellerle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Yine bu çalışmada Antakya, Bartın ve Çorlu’da Romanların işsizlik sorunlarının çok fazla olduğu resmi olarak işsizlik raporlarıyla birlikte ortaya konulmuştur (Fırat & İlhan, 2019).

Literatürden anlaşıldığı üzere çok boyutlu olan sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu oldukça önemlidir. Kültürel ve mekânsal dışlanma üzerinde de etkili olan ekonomik dışlanma konusunda işgücü piyasası, mal ve hizmete erişim, tüketime erişim, işveren ve işçi ilişkisi gibi faktörler ön plana çıkmaktadır. İşçi işveren ilişkisinde ise işverenin işçide istediği kriterler ve işçinin bu kriterleri sağlayıp sağlayamaması işe alımda en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Yoksulluk ve ayrımcılıkla mücadelede sosyal politikaların geliştirilmesi noktasında problemin anlaşılması çözümün üretilmesinin en önemli boyutunu oluşturmaktadır. Romanlarla ilgili yapılan çalışmalarda dışlananlar üzerine birçok çalışma yapıldığı görülmektedir. Ancak dışlama ikili bir eylemliliği içermektedir. Dolayısıyla dışlayanın dışlama nedenlerinin bilinmesi de en az dışlanan kadar önem taşımaktadır.

3. Yöntem

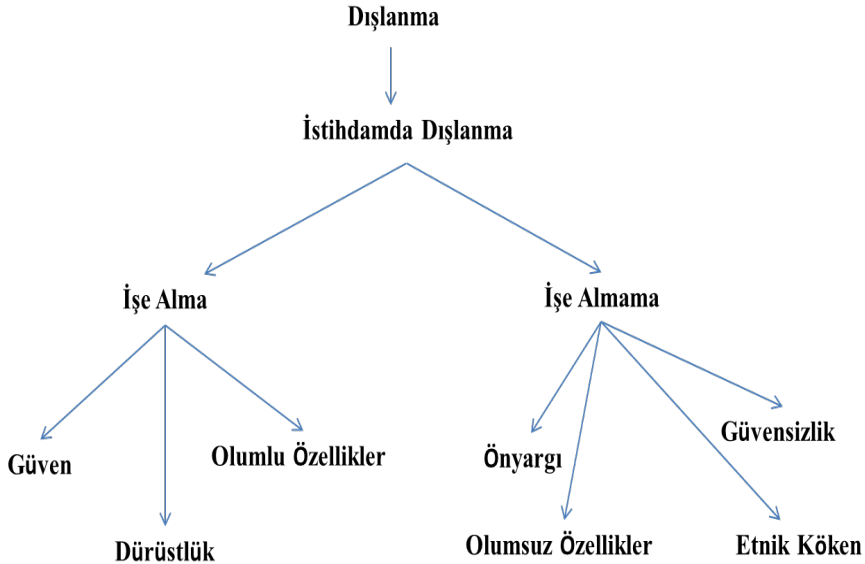
Bu çalışmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler doğrudan alıntılara da yer verilerek betimsel ve içerik analizi yöntemleri ile ilgili alanyazın doğrultusunda yorumlanarak analiz edilmiştir. Bu yöntem türlerinde temel amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve alinyazına atıf yapılarak yorumlanmış bir şekilde ortaya konulmasıdır. (Yıldırım & Şimşek, 2006).

Çalışmada Zonguldak şehir merkezinde işletmeleri bulunan işverenler arasından rastgele örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan 7 soruluk bir yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme soruları hazırlanmadan önce ilgili alanyazın incelenmiş, pilot görüşmeler yapılmış ve edilen bilgiler doğrultusunda sorular hazırlanmıştır. Görüşme sırasında sorulara verilen cevaplar ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış akabinde elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Veri analizinde ise MAXQDA analiz programı kullanılmıştır. Görüşmecilerden toplanan veriler öncelikle dışlanma teması altında birleştirilmiş, istihdamda dışlanma alt teması içerisinde işe alma ve işe almamaya yönelik kodlar oluşturulmuştur. Görüşmecilerin ifadeleri ile bu kodlar desteklenerek açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Yapılan çalışmanın evrenini Zonguldak şehir merkezinde yaşayan Roman olmayan işverenler oluşturmaktadır. Roman vatandaşlar çoğunluk olarak merkeze yakın yerlerde ikamet ettikleri için ve merkeze ulaşım daha kolay olduğu için Zonguldak şehir merkezinde bulunan işverenler ile görüşülmesi tercih edilmiştir. Zonguldak şehir merkezi Gazipaşa Caddesi denilen şehrin en yoğun işletmelerinin bulunduğu alanda işverenlerle görüşmeler rastgele örneklem yoluyla belirlenmiştir. Roman vatandaşların yoğun olarak ziyaret ettikleri caddenin belirlenmesi ise amaca yönelik olarak planlanmıştır. Araştırma örneklemini rastgele seçilen 20 Roman olmayan işveren ile sınırlandırılmıştır. Haziran 2022 ile Temmuz 2022 tarihleri arasında işverenlerin gönüllü katılımları alınarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme formunda, tematik olarak katılımcıların doğrudan Roman vatandaşları istihdam etme tutumlarına ilişkin işe alma ve işe almama nedenlerine yönelik ve işe alma durumundaki kriterleri, şehirde dışlanma olup olmadığına yönelik düşünceleri, uzun veya kısa süreli çalıştırmaya bakış açıları, etnik ayrımcılığa bakış açıları, ötekileştirme hakkındaki genel düşüncelerine yönelik sorulara yer verilmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

Romanlar hakkında yapılan çalışmalar genel olarak doğrudan Roman olanların bakış açısıyla ele alınmaktadır. Bu çalışmada ekonomik dışlanma açısından, dışlanan kadar önemli olan dışlayan olarak görülen Roman olmayan işverenlerin konu ile ilgili düşünceleri analiz edilerek yorumlanmıştır. Bulgular görüşmecilerin ifadeleri ile desteklenerek yorumlanmış ve böylelikle okuyucuya da yorum yapabilme imkânı sağlanmıştır.



Şekil 1. Romanların İstihdamında Roman Olmayan İşverenlerin Bakış Açısı

Araştırma kapsamında, Roman vatandaşların işe alınması konusunda Roman olmayan işverenlere “Roman vatandaşları işe alır mısınız?” ve “Bir kişiyi işe alırken dikkat ettiğiniz kriterler nelerdir?” soruları yönlendirilmiş, katılımcılardan 15 kişi Roman vatandaşları işe alacaklarını belirtmiş ve bu işverenler “güven”, “dürüstlük” ve “olumlu özellikler” e sahip olmanın işe alımda önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Bir kişi işe alınırken beklenen kriterlerden birisi işe alınacak kişinin “güvenilir olmasıdır”. Akmaz ve Erbaşı (2017, s.127) çalışmalarında, iş yerine sahip çıkma konusunda işveren açısından güven ve aidiyet hissinin önem taşıdığını belirtmektedirler. Bir iş yerinde gerek yönetici-çalışan gerekse çalışan-çalışan arasında güvenin olması hem çalışma ortamının sağlıklı olması açısından hem de iş yerinin kaliteli ve uzun süre hizmet verebilmesi açısından önem arz etmektedir. İşe alacağını belirten işverenlerin, Roman vatandaşları işe alma konusunda dikkat ettikleri en önemli kriterlerden birisinin güven olduğunu ifade etmişlerdir. Roman olup olmama ya da herhangi bir etnik gruba ait olmanın değil güvenin en önemli konu olduğunu belirtmişlerdir. Romanların sosyal hayatta suçla ilişkilendirilmesi ve etiketlenmesi, romanlar hakkındaki önyargılar onların toplumdaki dışlanmasında daha büyük etkiye sahiptir. Görüşmecilerin roman ayrımı yapmadan güven konusunu incelemesi bu durumu ortaya koymaktadır. Bu konuda katılımcıların yönlendirilen sorulara verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır;

K1. “İşe almak güven ister. Eğer güven oluştuysa işe alırım...”

K2. “Her şeyinizi teslim edebileceğiniz şekilde olan Roman vatandaşlar da var...”

K3. “Güvenilir olması ve yaptığı işe değer vermesi önemli...”

K4. “İki yıl boyunca yanımda çalışan Roman vatandaş var ve son derece güvendiğim bir ailenin bireyi...”

Genellikle hukuk sistemleri içerisinde önemli bir ilke olarak karşımıza çıkan “dürüstlük”, çalışma hayatında da önemli bir ilkedir. Bireylerin namuslu ve doğru davranmasını kapsayan bu ilke, işveren ve çalışan arasında oluşan iş ilişkisinin sağlıklı olması bakımından gereklidir (Güzel & Ugan Çatalkaya, 2014). Yapılan görüşmeler incelendiğinde işe alacağını belirten işverenlerin, Roman vatandaşları işe alırken onların dürüst olmalarına önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Güvenilir olmanın yanında dürüstlük katılımcıların yoğun olarak verdiği cevaplar arasında kodlanmıştır. Roman toplumunun marjinal olarak görülmesi, işverenlerin marjinalleşmeye karşı güven ve dürüstlük arayışı, Romanlara karşı etnik bir ayrımcılığı ve dışlamayı değil, sahip olmaları beklenen niteliklerin yetersiz olduğunu göstermektedir. Bu konuda katılımcıların verdiği yanıtlardan bazıları şunlardır:

K2. “Dürüst olmasına ve o işi yapabilecek kabiliyetinin olmamasına bakarım.”

K5. “Güler yüzlü ve dürüst olması benim için önemlidir.”

K9. “Dürüst olması aradığımız en büyük özelliktir...”

K11. “Dürüst olması, çalışkan olması vb. özellikler önemli. Bu özellikleri sağladığında kişinin Roman olup olmaması önemli değildir işe alabilirim.”

Roman olmayan işverenlerin Roman vatandaşları işe alırken dikkat ettikleri kriterlerden biri de onların “olumlu özelliklere” sahip olmasıdır. Olumlu özelliklerden kastedilenler ise görüşmecilerle yapılan mülakatlarda hırsızlık, temiz olmama, yalan söyleme gibi olumsuz özelliklerinin bulunmamasıdır. Romanların ötekileştirilmesi ve dışlanması hijyen, kişisel bakım, değerler ve eğitim açısından yetersizliklerine dayandırılmaktadır. Gerekli nitelik ve özelliklere sahip olsalar bile işverenlerin bu konudaki en büyük beklentisi değerlere sahip olan, kişisel bakım ve hijyene dikkat eden bir insan olarak istihdam edebilmektir. Bu konuda sorunlar olmadığında romanların işyerlerinde çalışmasına olumlu baktıkları söylenebilir. Bu konuda görüşmecilere yönlendirilen sorular kapsamında Roman olmayan işverenler Roman vatandaşların sahip oldukları olumlu özellikleri şu şekilde ifade etmişlerdir:

K8. “Çoğunluğu bize iyi ayak uyduruyor..”

K13. “İçlerinde işlerine sadık insanlar da var.”

K14. “Bütün Romanlar aynı değildir, içlerinde çok iyi olanlar da var..”

Yapılan araştırmada, işe alma ile ilgili sorulara, Roman olmayan işverenlerin 5’i, Roman vatandaşları işe almayacaklarını belirtmiştir. Bu işverenler, işe almama nedenlerinin ise “güvensizlik”, “önyargı”, “olumsuz özellikler” ve “etnik köken” den kaynaklı olduğunu söylemişlerdir. Ötekileştirilme ve dışlanma ile ilgili yapılan çalışmalarda bu olumsuz özelliklerin genellikle dezavantajlı gruplara atfedildiği görülmektedir. İşverenlerin verdikleri cevaplardan elde edilen kodlar, Romanlar hakkında toplumda genel olarak damgalanan olumsuz niteliklere işaret etmekte ve etnik ayrımcılığı göstermektedir.

Bir kişiyi işe almama nedenleri arasında “güvensizlik” önemli bir etmendir. Yapılan araştırmada Roman vatandaşları işe almayan işverenlerin beşinin de güvensizliği ana sebep olarak gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Güven toplumun her alanında kişiler arasında önem arz etmektedir. Topaloğlu’nun (2010, s.45-46) da belirttiği gibi güvensizlik olduğu taktirde ortak amaç ve hedefe göre hareket edilmesi zorlaşacağından gerek iş arkadaşları arasında gerekse işveren-işçi arasında güven önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanlara yönelik suçla meyillilik, hırsızlıkla itham edilme gibi etiketler işe alma konusunda önyargıya neden olarak güvensizliği beslemektedir. Bu konuda 5 katılımcıdan 3’ünün sorulara verdikleri cevaplardan bazıları şunlardır:

K6. “Romanları işe almam çünkü güvenemem.”

K10. “Hemen adam satabilen bir yapıları var bu yüzden onların güvenilirlikleri yok..”

K12. “Romanları hiçbir şekilde işe almam çünkü güvenmiyorum.”

İşe alım sürecinde önemli ve etkili olan bir diğer kriter de “önyargıdır”. İşverenin çalışan hakkında önceden duyduğu olumlu veya olumsuz şeyler, işverenin bazı önyargılarda bulunmasına ve kendi önyargısı doğrultusunda değerlendirmesine neden olabilir (Akduman, 2019, s.29). Yapılan görüşmeler incelendiğinde Roman olmayan işverenlerin Roman vatandaşlara karşı bir önyargılarının olduğu ve bu nedenden dolayı da Roman vatandaşları işe almadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu cevapları veren katılımcılar net ve kesin bir şekilde önyargılarını ortaya koymuşlardır. Bu konuda katılımcıların verdiği yanıtlar şöyle olmuştur:

K6. *“Romanların iş için gerekli kriterleri karşılayacağını düşünmüyorum.”*

K10. *“Onları hiç işe almam.”*

Roman olmayan işverenlerin Roman vatandaşları işe almamalarındaki en büyük nedenlerden biri de onların birtakım *“olumsuz özelliklere”* sahip olmalarıdır. Baltaş'a göre (2009, ss.137-138) işe alım sürecinde, giyimi, öz bakımı, konuşurken kullandığı kelimeler, ses tonu, kibarlık, kültürlü ve eğitilmiş olması, beden dilini iyi kullanması gibi özellikler bir kişiyi işe alırken oldukça önemli kriterler arasında yer almaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda İşe almayan 5 işveren, Roman vatandaşların bu gibi kriterlere sahip olmadığını, aksine birtakım olumsuz özelliklerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Romanlara yönelik dışlanma özellikle romanlar hakkındaki damgalanmayla ilişkili olarak burada karşımıza çıkmaktadır. Romanların yaşadığı bölgelerde genel olarak olumsuz özelliklerle etiketlenmeleri işe alımlarda onların ayrımcılığa uğramasına neden olmaktadır. İşverenler bu özellikleri şu şekilde dile getirmişlerdir:

K10. *“Ahlak dışı hareketlerinden dolayı ve el uzunluğundan dolayı işe almam.”*

K12. *“Hırsızlık, ahlaksızlık, tembellik hepsi onlarda mevcut...”*

K15. *“İş sahibine zarardan başka hiçbir işleri yok.”*

Roman vatandaşların çalışma/iş hayatına alınmamalarındaki etmenlerden biri de *“etnik kökenleridir”*. Turan (2015, s.88), işverenler tarafından bir kişinin işe alınırken ait oldukları etnik köken veya gruba göre değerlendirilmelerinin, işe alınan kişiler hakkında yargıya varılırken yapılan hatalardan biri olduğunu ileri sürmektedir. Bulgulara bakıldığında işe almayacağını belirten işverenlerden 2'sinin Roman vatandaşları etnik kökenleri farklı olduğu için işe almayacakları sonucuna ulaşmıştır. Bu konuda Roman olmayan işverenlerin verdikleri yanıtlardan bazıları şunlardır:

K6. *“Kendi vatandaşımı tercih ederim.”*

K7. *“Önceliğim kendi insanlarımızdan olması...”*

“Roman vatandaşlar hakkında söylediğiniz sözler nelerdir?” şeklindeki soruya, etnik kökenlerinden dolayı Roman vatandaşlara “çingen, çingene, esmer vatandaş, Rom, enişte, akraba” vb. sözlerin kullanıldığını bildikleri sonucuna ulaşmıştır. Bu sözleri katılımcıların genelinin bilmesi, yaşadıkları yerde romanlar hakkında bu etiketlerin olduğunu göstermektedir.

Yapılan çalışmada roman olmayan işverenlerin, Roman vatandaşları genel olarak istihdamda dışlamadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Bu duruma uygun olarak genel bir dışlanmanın olup olmadığını anlamak amacıyla katılımcılara “Zonguldak'ta Romanlara karşı bir dışlanma olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusu yönlendirilmiş ve 12 kişi gündelik yaşamda romanlara karşı bir dışlanmanın olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında “Kiraya verecek eviniz olsa Roman vatandaşlara kiraya verir misiniz?” sorusuna ise katılımcıların 11 katılımcı, Romanların olumsuz özelliklerinden dolayı evlerini kiraya vermeyeceğini söylerken, vereceğini söyleyen 9 katılımcı ise güvenilir olma, temiz olma ve gürültü yapmama kriterlerini karşıladıkları takdirde evlerini kiraya vereceklerini belirtmişlerdir.

Çalışmaya katılan işverenler, iş hayatında Roman vatandaşları istihdam konusunda daha istekli oldukları halde gündelik hayatın içinde Romanlara karşı önyargılarını devam ettirmektedirler.

5. Sonuç

Sosyal dışlanma toplumsal yaşamda birçok alanda karşımıza çıkan olgulardan biridir. Özellikle dezavantajlı gruplar sosyal dışlanmayı eğitim, sağlık, siyaset gibi gündelik hayatın birçok alanında tecrübe etmektedirler. Ülkemizde etnik gruplar içinde dezavantajlı kabul edilen Roman vatandaşların da yaşamlarında ayrımcılık, damgalanma ve dışlanmaya maruz kaldıkları bilinmektedir. Ötekileştirme ve dışlanmayla beraber Romanların içinde bulunduğu yoksulluk ve yoksunlukla mücadelede ekonomik kalkınmanın önemli bir boyutu oluşturduğu bilinmektedir. Bu ayrımcılık ve dışlanma istihdam alanında da belirgin bir şekilde görülmektedir. Roman vatandaşların istihdamda dışlanmaları konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında bu durum ele alınırken ötekileştirilen Romanlar merkeze alınmış, Roman olmayan, ötekileştiren olarak kabul edilen işverenlerin/iş adamlarının Romanlar konusundaki düşünceleri daha önce ele alınmamıştır.

Bu çalışma Roman olmayan 20 işverenle yürütülmüştür. Nitel araştırma tasarımıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme kayıtlarından Roman olmayan işverenlerden 15 kişinin Roman vatandaşları işe alacakları, kalan 5 kişinin ise işe almayacakları sonucuna ulaşılmıştır. Roman vatandaşları işe almayı düşünen işverenlerin, Romanlarda kendilerine ve işlerine uygun birtakım kriterlerin olması gerektiği ve etnik kimlikten ziyade bu kriterlere önem gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu kriterler yapılan çözümlenelerde güvenilirlik, dürüstlük ve bazı olumlu özelliklere sahip olmaları şeklinde kodlanmıştır. Roman olmayan işverenlerle yapılan görüşmelerden, Romanların iyi insan olmaları, işlerine sadık olmaları ve iş ortamına uyum sağlayabilmeleri gibi özelliklerin Roman vatandaşların sahip oldukları olumlu özellikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Romanları işe almayı düşünen işverenlerden elde edilen bulgulardan, yalan söylememe, saygılı olma, hırsızlık yapmama gibi bazı etik değerlerin ve olumlu özelliklerin Romanlarda bulunmasının karşı tarafta güven duygusunu oluşturduğu, bunun da işe alımda dürüstlikle birlikte önemli etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Roman vatandaşları işe almayan işverenlerin işe almama nedenlerinin güvensizlik, önyargı, etnik dışlanma ve Roman vatandaşların bazı olumsuz özellikleri taşıdıkları olduğu, analizler sonucunda ortaya çıkan kodlardır. Roman vatandaşların gürültülü olma, temiz olmama, el uzunluğu/hırsızlık, ahlaksız davranışlar, insanları kandırma gibi olumsuz özelliklerle toplum ve Roman olmayan işverenler tarafından damgalanmaları, ötekileştirme ve dışlamanın gerekçeleri olarak yapılan çalışmada ortaya çıkmıştır.

Romanların pis olma, hırsızlık yapma, kaba olma, yalan söyleme, ahlaksız tavırlar sergileme gibi olumsuz özelliklere sahip olmaları ve bazı etik değerlerden yoksun olmaları nedeniyle onlara karşı bir önyargının ve güvensizliğin işverenlerde oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu durumun Romanların iş

hayatında istenmeyen kişiler olmasına neden olduğu, Romanları işe almayacağını belirten işverenler tarafından ifade edilmiştir. Bunun yanında iki işverenin tüm olumlu özelliklere sahip olsalar bile Romanları etnik kökenlerinden dolayı işe alınmayacağı yapılan analizler sonucunda ortaya çıkmıştır.

Görüşmecilerden elde edilen bulgulara bakıldığında, Roman vatandaşların istihdamda dışlanma ve ayrımcılığa uğramalarının nedenlerinin büyük çoğunluğunun onların bazı olumsuz özelliklerinden ve işverenlerin Roman vatandaşlara karşı olan önyargılarından kaynaklandığı, etnik kökenin istihdamda dışlanma ve ayrımcılığın en belirgin özellik olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Uluslararası yayın ve raporlarda da benzer şekilde Romanların kültürleri ve yaşam tarzları yüzünden iş disiplinine uymadıkları, çalışma motivasyonlarının olmadıkları, güvenilmez olmaları, tembel olmaları vb. sebeplerden dolayı iş hayatından dışlanmaları ve ayrımcılığa uğramaları gibi bulgulara ulaşılmış olması çalışmamızın bulgularını doğrular niteliktedir. Ulusal ve uluslararası literatürde Romanların sahip oldukları olumsuz niteliklerin işe alım konusunda etkili olduğu, ekonomik dışlanmanın etnik ayrımcılıktan daha çok kültürel yaşam ve eğitimsizlikten kaynaklandığı sonucu bulgularımızda da ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırma, Roman olmayan işverenler ile Roman vatandaşların istihdam alanında yaşadıkları problemleri ortaya koyma açısından önem arz etmektedir. Romanlara yönelik geliştirilen sosyal politikaların işe yararlılığının artırılması, yoksullukla ve dezavantajlılıkla mücadelede dışlayan ve dışlanana dikkate alan çalışmaların yapılması gerekmektedir. Olumsuz niteliklerin eğitim yoluyla olumluya çevrilmesi, Romanların kültürel ve sosyal hayatında var olan güzel renklerinin korunarak istihdam edilme ve toplumla entegrasyonda problem olarak görülen davranışlarının farkındalık yaratılarak çözüme kavuşturulması bu araştırmanın sonuçlarına dayanarak önerilerimiz arasında ilk sırada yer almaktadır.

Sosyal politika açısından Roman vatandaşlara gerekli eğitim ve beceriler kazandırılarak onları istihdama katmak, işverenlere ise bu konuda eğitimler vererek istihdamda ayrımcılık ve dışlanmayı en aza indirmek öneriler arasında yer almaktadır. Roman eylem planlarının oluşturulması ve revize edilmesi sırasında yapılan ve yapılacak çalışmalarda Romanlarla birlikte Roman olmayan toplumun da görüşlerinin alınması doğru politikalar geliştirilmesinde önem taşımaktadır.

Etik Kurul Onayı

Bu makalenin saha çalışması, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulunun 01/06/2022 tarih ve 209 nolu toplantısında alınan 175398 sıra sayılı Etik Kurul İzni ile onaylanmıştır.

KAYNAKÇA

Adaman, F., ve Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Avrupa Komisyonu’nun Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi Raporu. 20 Aralık 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf adresinden alındı.

- Akalın, M. (2006). *Yoksulluk, Sosyal Dışlanma ve İşsizlik Sarmalı* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Akduman, G. (2019). Dijital İşe Alım: Dijital Dünya'nın İnsan Kaynakları İşe Alım Fonksiyonuna Etkisinin Kavramsal ve Uygulama Örnekleriyle Değerlendirilmesi. *International Journal of Arts and Social Studies*, 2(3), 24-44.
- Akkan, B. E., Deniz, M. B., Ertan, M. (2011). *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri* (1. Basım). İstanbul: Anadolu Kültür Yayınları.
- Akmaz, A., Erbaşı, A. (2017). Psikolojik Kontrat İle Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Güven İlişkisi: Mersin İlindeki 4 Ve 5 Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Uygulama. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(4), 125-154.
- Aktaş, A. (2014). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Sosyal Yardımlar ve Karşılaştırmalı Politika Önerileri* (Uzmanlık Tezi). Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Arayıcı, A. (2008). *Avrupa'nın Vatansızları Çingeneler*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Asoy, E. (2018). Toplumsal Cinsiyet Ayrımı ve Cam Tavan Sendromu Üzerine Oyun Teorisi Modeli: Cam Tavanın Kırıldığı Oyun Dengesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 85-95.
- Aşkın, U. (2011). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yaşayan Romanların Sosyo-ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA), (2015). *Sosyal Dışlanma Sorunsalı ve Zonguldak Roman Araştırması*. Zonguldak Valiliği ve Eren Enerji.
- Balkız, Ö. İ., & Göktepe, T. (2014). Romanlar ve Sosyo-Ekonomik Yaşam Koşulları: Aydın İli Örneğinde Bir Alan Araştırması. *Sosyoloji Dergisi*, 30, 1-39.
- Baltaş, A. (2009). *İnsana ve İşe Değer Katan Yeni İK*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bariş, İ., & Taylan, H. H. (2015). *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bölkübaşı, B. (2008). *Türkiye'de Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Can Gökyay, C. (2014). *Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Sosyal Dışlanma Sorunu ile Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü: İşkur İçin Model Önerisi* (Uzmanlık tezi). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Candaş, A., vd. (2010). *Türkiye'de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış*. 31 Aralık 2022 tarihinde https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/143.979.6553_turkiyede_esitsizlikler_spf_0.pdf adresinden alındı.
- Council of Europe. (1999). *Economic and Employment Problems faced by Roma/Gypsies in Europe, Doc. MG-S-ROM (99) 5.e.rev*, Strasbourg, Council of Europe.
- Çetin, B. I. (2017). Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman Vatandaşlara Yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı'nın Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 85-112.
- Dirimeşe, E. (2022). Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Politikaları ve Türkiye'de Roman Kadınların Durumu: Zonguldak Örneği. *Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-19.
- Doğan, İ. (2014). Sosyal Dışlanmanın Anlaşılması: Muğlaklık ve Çok Boyutluluk. *Journal of Social Policy Conferences*, (66-67), 127-157.

- Durusoy Öztepe, N., & Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2013). Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye'de Refah Hizmetlerinden Dışlanma. *International Conference On Eurasian Economies*, 308-313.
- Egi, A. (2020). Social Exclusion in the Process of Employment: The Experiences of Roma Youth, *Open Journal for Sociological Studies*, 4 (2), 103-114.
- Romanların Çoğu Zonguldak'ta Yaşiyor. (2014). Ereğli Haber. Erişim adresi: http://www2.kdzereglihaber.com/Haberler/FotoGaleriDetay/1447/ROMANLARIN_COGU_ZONGULDAK_TA_YASIYOR/?resimID=3038
- European Commission, Joint Research Centre, Kancs, D., Ciaian, P. (2017). *Causes of the Social and Economic Marginalisation: the Role of Social Mobility Barriers for Roma*, Publications Office. 16 Aralık 2022 tarihinde <https://data.europa.eu/doi/10.2791/378082> adresinden alındı.
- European Union Agency for Fundamental Rights, (2016). *Poverty and Employment: the Situation of Roma in 11 EU Member States: Roma Survey: Data in Focus*, Publications Office. 16 Aralık 2022 tarihinde <https://data.europa.eu/doi/10.2811/413303> adresinden alındı.
- Fırat, M. (2016). *Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingene Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)* (Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Fırat, M., & İlhan, S. (2019). Çingenelelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Malatya Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 265-277.
- Güzel, A., & Ugan Çatalkaya, D. (2014). İş Sözleşmesinin Uygulanmasında ve İşverenin Yönetim Yetkisinin Sınırlanmasında Dürüstlük (Objektif İyi niyet) Kuralının İşlevi Üzerine. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 1(20), 17-66.
- Hatıplı, M. (2019). Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 39-77.
- Hekimler, O. (2012). Yoksulluk Mu Yoksunluk Mu? Sosyal Dışlanma Üzerine Bir Değerlendirme. *Tekirdağ S.M.M.M. Odası Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-28.
- Hyde, A. (2006, 31 Mart). Systemic Exclusion of Roma from Employment. 15 Aralık 2022 tarihinde <http://www.errc.org/roma-rights-journal/systemic-exclusion-of-roma-from-employment> adresinden alındı.
- Kalaycı, H. (2018). Sosyal Dışlanma Kavramının İçerdiklerine Dair Kavramsal Bir Çalışma: Çankırı Poşalar Örneği. *SETSCI Conference Indexing System*, (3), 619-626.
- Koptekin, D. (2013). *Roman Çocukların Kendi Kimliklerini Tanımlama Biçimleri: İzmir Tepecik Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kolukırık, S. (2005). Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 1-20.
- Kolukırık, S. (2006). Sosyolojik Perspektiften Türk(İye) Çingeneleri: İzmir Çingene Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 3(1), 1-24.
- Kolukırık, S. (2008). Türkiye'de Rom, Dom ve Lom Gruplarının Görünümü. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (8), 145-154.
- Kurnaz Baltacı, I., & Bülbül, O. G. (2020). İşgücü Piyasasına Erişim Bağlamında Sosyal Dışlanma: Domlar Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 157-193.
- OSCE. (2014). *Report on the Situation of Roma and Sinti in the OSCE Area*, Erişim adresi: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/f/32350.pdf>
- Özatesler, G. (2013). Avrupada Roma/Çingene Üzerine Sosyal Politikalar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(3), 13-34.

- Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, A. R. (2010). *Bir Çingene Yolculuğu "Çingenerin Kökeni ve Türkiye'de Çingener"*. (Editör: Hasan Suver, Başak Kara, Aslınur Kara), İstanbul: Fatih Belediyesi yayınları.
- Saban Artan, E. (2015). *Kocaeli'de Yaşayan Roman Vatandaşların İstihdam Edilmesinin Önündeki Engellerin Kaldırılması Projesi Araştırma Raporu*. Doğu Marmara Kalınma Ajansı (MARKA), Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü web sitesinden erişildi: https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/kocaelide_yasayan_roman_vatandaslarin_istihdam_edilmesinin_onundeki_engellerin_kaldirilmesi_arastirma_raporu_dfd2015.pdf
- Sapancalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sarikaya, P. (2019). Toplumsal Yansımaların Öznesi Olarak Çingener ve Etnik Damgala(n)ma (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Suliman, M., & Açıkgöz, R. (2022). A Comparative Analysis of Gypsies' Access to Employment Opportunities and Health Services in Pakistan and Turkey. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (48), 277-294. DOI: 10.21497/sefad.1218484.
- Sürüel, T. (2008). *Göç ve Sosyal Dışlanma İlişkisinin Sosyal Politika Açısından Analizi (İstanbul-Sultanbeyli Örneği)* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi* (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Topaloğlu, I. G. (2010). *İş görenlerin Adalet ve Etik Alguları Açısından Örgütsel Güven İle Örgütsel Bağlılık İlişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tuncer, K. (2015, 8 Mayıs). "Çingene Olmak" –Yaşam Tarzı-. 15 Aralık 2022 tarihinde <https://www.halkinsesi.com.tr/cingene-olmak-yasam-tarzi-makale,1761.html> adresinden alındı.
- Turan, N. (2015). *İnsan Kaynağı Seçiminde Yetenek Belirleme*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Ünalı, H. (2012). Türkiye'de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingener. *Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 615-626.
- Yıldırım, S. (2014). Sosyal Dışlanma ve Avrupa Birliği Yaklaşımı. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2, 91-108.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2019). *Sosyal Dışlanmanın Çingene Toplumu Üzerine Etkisi: Muğla (Dibekdere Köyü) ve İzmir (Murtakale Mahallesi) Örnekleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Yıldız, H. (2007). Türkçede Çingener İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri. *Dil Araştırmaları*, 1 (1), 61-82.
- Yılmaz, M. (2019). *Göç ve Sosyal Dışlanma: Gaziantep ve İstanbul'da Yaşayan Suriyeli Abdal Sığınmacılar Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yükseker, D. (2016). Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner (Der.). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar içinde (s.89-106). İstanbul: İletişim.
- Walker, A., & C. Walker (1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990*. s. London: CPAG Ltd.

PROBLEMS ENCOUNTERED IN EMPLOYING ROMA FROM THE PERSPECTIVE OF EMPLOYERS*

Erdem DİRİMEŞE** 
Betül GÖK*** 

Social exclusion means that an individual or group is pushed out of society for some reason. Although social exclusion is a social problem, it is a multidimensional process. Employment is one of the most important dimensions of social exclusion and is associated with many dimensions such as accessing to housing, education and health. Unemployment, which is one of the most important dimensions of social exclusion, is not only an individual problem, but also a social problem affecting subsequent generations with its consequences.

In society, marginalization is on the basis of exclusion we come across in many fields such as education, health, politics and economy. Major factors of marginalization include religion, ethnicity, race and gender. Stigmatization and exclusion of disadvantaged groups by marginalizing them is more common. The Roma appear as one of the disadvantaged groups who are exposed to marginalization due to the attribution of some negative characteristics to them.

The Roma being accepted as the other in the society are exposed to marginalization and exclusion in terms of job search, finding and settling. This situation becomes more evident in the struggle of the Roma against poverty, as it becomes in every field. One of the most important dimensions of the exclusion of Roma in the economic field is unemployment. The state of poverty they are in, their begging and stealing are some of the reflections of this situation. Employment is a critical stage in the

* This research was approved by the decision number 209, taken at the meeting of Zonguldak Bulent Ecevit University Human Research Ethics Committee on 01.06.2022 and numbered 175398.

** Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Sociology Department, erdemdirimese@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1873-6425

*** Zonguldak Bulent Ecevit University, Social Sciences Institute, Interdisciplinary Cultural Studies Department, gokbetulgok@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9884-9808

social life of Roma individuals, as it provides a public space where Roma can combat exclusion and stigma (Egi, 2020, p.104).

In this study, The attitudes of non-Roma employers about whether or not to hire Roma citizens, what issues they pay attention to and the problems experienced in hiring them are examined as an indicator of exclusion, marginalization and discrimination that Roma citizens are exposed to in daily life. Within the scope of the research, the problems experienced in the recruitment of Roma citizens, the reasons for not being hired and their exclusion from working life were interviewed and analyzed with non-Roma employers. Within the scope of this subject, interviews were held with employers located in the city center of Zonguldak.

The aim of this study is to reveal the problems encountered in the employment of Roma from the perspective of non-Roma employers. The study is important in terms of revealing the exclusion problem and reasons that Roma citizens experience in work/business life as well as in all areas of life, being an original study in terms of looking at the exclusion problem from the perspective of non-Roma, and an effort to contribute to the social policies to be developed for Roma.

In this study, qualitative research method was used and semi-structured interview technique was used. The data obtained from the interviews are analyzed by interpreting through the literature on descriptive and content analysis methods, including direct quotations. In the study, 20 people are selected by random sampling method among employers with businesses in the city center of Zonguldak. The data are obtained with a semi-structured interview form consisting of 7 questions prepared by the researcher. The answers given to the questions during the interview were recorded with a voice recorder, and then the data obtained are transferred to the computer environment. In data analysis, MAXQDA analysis program is used.

Within the scope of the research, non-Roma employers are asked, “Do you hire Roma citizens?” and “What are the criteria you pay attention to when hiring a person?” questions were asked, 15 of the participants state that they would hire Roma citizens and these employers emphasize that having “trust”, “honesty” and “positive traits” are important in recruitment. In the survey, 5 of the non-Roma employers state that they would not hire Roma citizens to the questions asked about recruitment. These employers say that the reasons for not hiring are due to “insecurity”, bias”, negative characteristics” and “ethnicity”. Considering the findings, it is concluded that 2 of the employers who state that they would not hire Roma citizens would not employ them because of their different ethnic origins.

In the research, it was concluded from the findings obtained from the employers who are considering hiring the Roma, that the presence of some ethical values and positive characteristics such as not lying, being respectful and not stealing in the Roma creates a sense of trust in the other party, and this has a significant effect along with honesty in recruitment. When the findings obtained from the interviewees are examined, it is concluded that the exclusion of Roma citizens in employment and some of their negative characteristics stem from their prejudices and employers’ prejudices against Roma citizens, and that ethnic origin is not the most prominent feature of exclusion and discrimination in employment.

Studies are carried out on groups that are generally exposed to discrimination and exclusion based on ethnic identity. However, knowing the thoughts of the exposing groups is important in terms of analyzing the relationship between exclusion and excluded. It is necessary to increase the usefulness of the social policies developed for the Roma, and to carry out such studies in the fight against poverty and disadvantage. In terms of social policy, it is among the suggestions to include. It is among the suggestions to include Roma citizens in employment by providing them with the necessary training and skills, and to minimize discrimination and exclusion in employment by providing training to employers who are excluded because of the ethnic origin.